

BUITEN

21^E JAARGANG N^O. 42.

ZATERDAG 15 OCTOBER 1927.

Foto C. Steenbergh.

IN DE GROOTE KERK TE BRED A.

Redacteur: Mr. A. LOOSJES.

INHOUD:

OP DE HELLING DER BARRANCA, DOOR HERMAN WHITAKER (13)	BLZ. 494
HET BEHOUD VAN HET HEILOOËR BOSCH (GEÏLLUSTREERD), DOOR TJEERD ADEMA	BLZ. 496—498
„JAN!”, DOOR Mr. C. BAKE	BLZ. 498
KLAUWIJEREN (GEÏLL.), DOOR J. VIJVERBERG	BLZ. 498—500
IN 'T VONDELPARK (GEDICHT), DOOR ROSA CORT-HAUTS—VAN PUIJENBROEK	BLZ. 500
DEUVEKATER, DOOR A. W. FRANCKEN	BLZ. 500
DE GROOTE KERK TE BREDA (GEÏLLUSTREERD), DOOR RO VAN OVEN	BLZ. 493, 500—504
EEN PECHVOGEL, DOOR J. P. BALJÉ	BLZ. 502
VORSTINNEN VAN FERRARA. LUCREZIA BORGIA, UIT HET POOLSCH DOOR C. CHLEDOWSKI (4)	BLZ. 503

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

De uitgevers verzoeken beleefdelijk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Atzonderlijke nummers: Prijs 40 cts.

Op de helling der Barranca

DOOR

13) HERMAN WHITAKER

DE kalme zekerheid, die uit die woorden sprak, ontam ze allen schijn van overdrijving; en gewend aan een levenswijze, melo-dramatischer dan eenig melodrama, was Syd te verstandig om ze als een grap te beschouwen. „Dat is heel vriendelijk van u”, antwoordde hij rustig, en daar juist op dat oogenblik het pad smaller werd en door een boschje van kopalgom-boomen liep, voegde hij er aan toe: „Een gewaarschuwd man geldt voor twee. Zoudt u er niets tegen hebben — om alle verleiding te voorkomen — vóór te rijden?”

„Met genoeg.”

De bijna onmerkbare glimlach, waarmee dit gezegd werd, maakte het Seyd gemakkelijker om, toen ze weer naast elkaar reden, te zeggen: „Ter wille van de jonge dame ben ik blij dat u de zaak zoo verstandig opneemt. U ging vermoedelijk den anderen kant op? Als u mij kunt vertrouwen —”

„Vertrouw niemand, dan word je nooit bedrogen. Als ik mijn zin kreeg, werd er gauw een einde gemaakt aan al de dwaze streken van het meisje. Maar nu zij eenmaal wil rondzwerven, kan ze dan beter geleide hebben dan van haar bloedverwant?”

„Geen enkel”, stemde Seyd toe. „Ik heb haar bij toeval ontmoet en heb zoo goed mogelijk voor haar gezorgd. Nu is zij onder uw hoede”.

Sebastien schudde het hoofd. „Niet zoo vlug. Zij zou mij niet erg dankbaar zijn, als u me liet gaan”. En met een nauwelijks merkbaren glimlach voegde hij er bij: „Den laatsten keer, dat ik mij met haar zaken bemoeid heb, wou ze in een jaar niet met me spreken en ik heb geen lust het daar nog eens op te wagen. Wij gaan allen naar San Nicolas en het zou dwaas zijn niet samen te rijden”.

„Zeer goed”, gaf Seyd toe — hoewel ongaarne. Nog afgezien van het onplezierige gevoel een heelen dag samen te rijden met dengeen, die zoo juist zijn vast plan had te kennen gegeven hem vroeger of later te laten vermoorden, had hij een gevoel van teleurstelling, sterker dan hij zichzelf durfde

bekennen. Maar er stond hem geen anderen weg open. Of schoon Sebastien geen woord meer sprak zoo lang zij de slingerende hellingen der Barranca afreden, had Don Luis zelf niet hoffelijker kunnen zijn toen zij ten slotte de patio van het logement binnenreden.

„Ik ben overtuigd, señor, dat het mijn nicht aangenaam zal zijn als gij met ons wilt lunchen”.

Daar wat er verder gebeurde, toen Sebastien eenige minuten later aan Francesca's deur klopte, voor Seyd verborgen was, bleef een wellicht nog vreemder karaktertrek van den Mexicaan voor hem verborgen. Toen Sebastien, na haar uitnoodiging, binnentrad, stond zij op en steunde met één hand op een klein altaar waarop een kaarsje brandde; en terwijl hij haar van het andere einde der kamer bleef aanstaren, kwam er angst in den vragenden blik in haar oogen.

„Ben jij 't?” vroeg zij ten slotte. „Men heeft mij verteld, dat je den vorigen nacht hier hebt doorgebracht. Hoe kwam het, dat ik je niet onderweg ontmoet heb?”

„Alleen door dat ik op de Rancho del Rio ben geweest, om wat runderen te bekijken. Maar ik heb den *mozo* ontmoet, dien je met het paard naar den gringo hebt gezonden. Ook ben ik eens aangelopen in de hut van Miguel, den vaquero van San Angel, waar ik Maria, zijn vrouw, vond, die zoo juist was teruggekomen. Zij verheugde zich over een bovenna-tuurlijk bezoek. Het schijnt, dat, terwijl zij en Miguel weg waren, de Maagd van Guadeloupe hun huis bezocht heeft en zelfs Maria de eer heeft aangedaan haar beste *fiesta* (feest)-kleeren te dragen. Als bewijs hiervoor liet zij mij een zilveren peso zien, die de Maagd in een hoekje van haar japon had geknoopt. Het was werkelijk buitengewoon en ik was een heel eind op weg naar mijn bekeering, toen ik de pijp van den gringo vond — tenminste hij zei dadelijk, dat ze van hem was”.

„En nu ben je onmiddellijk omgekeerd om mij dat te vertellen?”

Hij glimlachte slechts om haar heftigheid. „En je naar huis te geleiden”.

„Waar je mijn moeder voor eeuwig verdrietig zult maken en mijn oom ver —”

„Verduiveld woedend? Integendeel! Ik ben bereid met mes en pistool Maria's lezing van het geval staande te houden. Waarom zou ik de goede moeder verdriet willen veroorzaken? Het was iets waaraan iedere reiziger bloot staat, en hoezeer ik ook alle gringo's haat, was het nog het beste, dat je dien man tot gezelschap hadt. Den een of anderen tijd zal ik hem moeten dooden en ik zal het met des te meer genoegen doen —”

„Als die aanslag niet even miserabel faalt, als die welke je op zijn ziel gemunt had”.

„Zeg zijn moraliteit, nichtje, dan kan ik 't ook begrijpen. Je weet hoe ik over zielen denk”.

„In ieder geval was het een minne streek”.

„Een „streek” noemt men het alleen als 't mislukt. Als het lukt, heet het een krijgslist. En hij heeft geen reden tot klagen. Is hij niet ongedeerd uit de vuurproef opgestaan, bekransd met de bloemen der deugdzaamheid? Feitelijk mag hij mij wel dankbaar zijn. Maar om op mijn uitgangspunt terug te komen — vroeger of later zal ik hem dooden, maar inmiddels heb ik hem verzocht met ons te lunchen. Hij zag er uit alsof hij honger had en dus wou ik je verzoeken een beetje voort te maken”.

„Ik ben al klaar”. Op hem toeloozend, sprak zij aarzelend: „Laat ik je mogen — bedanken. Als je altijd zoo was, Sebastien, zouden wij betere vrienden zijn”.

„Gracias!” — alles liever dan dat.” Met een buiging liet hij haar voorbij gaan. „De onverschillige vriendelijkheid die je aan Anton, Javier en andere vette hacendados, je aanbidders, betoont, zou niets voor mij zijn. Dan nog liever je — vrees”.

„Maar ik vrees je niet”.

Zij keek hem onder het voorbijgaan recht in de oogen.

„Eens — zal je het doen”.

DE RTIENDE HOOFDSTUK.

Toen zij buiten kwamen na den lunch — waarbij Sebastien de honneurs had waargenomen met een deftige hoffelijkheid, die het eenvoudige logements-maal van eieren, tortillas en rijst tot een feestmaal had verheven — stonden Seyd en

1) Dank je.

Francesca tegenover Tomas, haar *mozo*, die juist de patio was ingereeden. Toen hij zijn meesteres zag, liet hij glimlachend al zijn tanden zien, maar hij schudde het hoofd toen zij de hand uitstak naar den brief, dien hij uit zijn zadeltasch haalde.

„Die is voor den gringo, señor. De *jefe* wist niets van uw komst”.

Hij was natuurlijk van Don Luis. In woorden, hoffelijk en waardig als zijn eigen optreden, vroeg hij verontschuldiging voor de overstroming alsof het zijn schuld was, en eindigde met de hacienda San Nicolas tot Seyd's beschikking te stellen.

„Dus rijdt u met ons mee”, merkte Francesca op, toen zij den inhoud kende.

Daar Sebastien was weggegaan om andere paarden te bestellen, kon Seyd alleen haar blijkbaar genoeg bespeuren. Maar al deed dit zijn bloed sneller kloppen, hij hield voet bij stuk, zei dat hij zijn hoofdkwartier zou opslaan in het logement en tot over de ooren in zijn werk zou zitten met het halen van de machines van het station en het verzenden naar de mijn.

Hij glimlachte toen zij hem voorhield, dat het verblijf in het logement hem niet erg zou bevalen. „Het zal wel beter zijn dan aan de mijn. Mocht het al te slecht zijn, dan kom ik in San Nicolas om een maaltijd smeeken”.

„Zeer goed, señor; wij zullen u verwachten”.

Het knikje dat zij hem toewierp, terwijl ze met Sebastien wegreed zei hetzelfde; maar terwijl Seyd in antwoord daarop een buiging maakte, gingen zijn gedachten juist in tegenovergestelde richting. Onbewust van den korten tijd, waarbinnen hij daar noodgedwongen een bezoek zou afleggen, nam hij het vaste besluit: „Nu, jongmensch, is 't uit met dien sentimenteelen onzin. Nu aan 't werk. En het eerste wat je te doen staat, is naar Billy over te steken”.

Toen hij echter te rade ging met den dikken, bruinen herbergier over het huren van een boot, hief deze vol ontzetting de handen ten hemel. Het idee alleen was waanzinnig! Terwijl de rivier op zijn smalste punt een mijl breed was? Niet één peon zou er zich op wagen! En in de overtuiging dat een levende gast nog altijd beter was dan zelfs een verdronken gringo, werkte hij Seyd's zelfmoord-plannen in het geheim tegen. En zoo goed slaagde hij er in, het zaad van zijn pessimistische opvatting rond te strooien, dat toen Seyd eindelijk een boot gevonden had, hij gedwongen was ze te koopen; maar geen enkele peon dorst den vloed trotseeren.

Toen hij later op den dag naar het logement terugkeerde, kon hij voor den eersten keer een blik slaan op de rivier, terwijl hij op een heuvel stond, hoog genoeg om over den ondergelopen jungle heen te zien. Om begroeide eilandjes heen, die in gewone tijden droge heuvels waren, borrelde over een geweldige breedte een waterstroom, dik en bruin als chocolade. Langs de randen van den jungle vormde deze wit-koppige versnellingen, die aan de half-verdronken takken zogen en rukten. Verder op werd hij tot roomkleurig schuim geslagen door de zwaaiende takken van ontwortelde boomen, ceiba's en cederboomen, groot als een kerk, die rolden en duikelden als hun verzonken stammen vasthaakten in den bodem. Overal in het rond was het water bezaaid met *débris*, boomen en struiken, mijlen van waterlelies, die een tuin vormden om een meegesleurde *jacal* of een krans om een verdronken koe of varken.

Er is niets ter wereld droefgeestiger dan het geluid van een overstroming. Haar eentonige lijkzang wekt angstige voor gevoelens op, die wortelen in de ervaringen van het ras; en terwijl hij daar stond, alleen met het geluid der woedende wateren, het gekletter van den regen en het somber suizen van den wind in zijn ooren, kon Seyd de bijgeloovige vrees der peons begrijpen. Toch bleef hij bij zijn voornemen. Daar het water te diep was om te boomen, maakte hij dien avond een paar riemen, bracht een paar houten roeiklampen aan in de platte boot en stak den volgenden ochtend alleen af op het water met het voedsel, dat hij had kunnen bemachtigen.

Eenmaal op de rivier, bevond hij, dat het voortroeien nog veel moeilijker was dan de donkerste voorspellingen van den herbergier hadden doen verwachten. Nu eens moest hij de boot tegenhouden tot er een opening kwam in een opeenhoping van struikgewas en waterlelies, dan weer brak hij bijna zijn rug in een poging om over te steken in de stroomingen die als molenbeekjes tusschen twee eilandjes schoten. Een keer redde hem een vlugge spurt van een botsing met

een drijvenden boomstam en hij werd zoo in beslag genomen door de zorg om niet omver geworpen te worden, dat Billy's begroeting hem als een verrassing in de ooren klonk:

„Hallo, Seyd! Breng je wat behoorlijk eten mee? Wij hebben al dertig dagen lang van niets anders dan frijoles geleefd”.

Het eentonige diët scheen echter geen nadeeligen invloed te hebben uitgeoefend op Billy's goed humeur. Bij het gezicht van eieren, honig, kippen en bananen in den achtersteven van de boot glommen zijn zomersproeten als bruine vlekken op een stralende zon. Ook hadden de tegenslagen zijn ijver niet bekoeld. Ofschoon er — zooals Francesca gevreesd had — tien voet water stond op de nieuwe fundamenten, was hij dadelijk andere gaan aanleggen op een plateau dat vijftig voet boven de overstroming lag. En nu, onder het eten van een in honig gerolde tortilla, ging hij Seyd voor naar de plaats, waar Calixto en Caliban met nog een half dozijn anderen hard aan het werk waren.

Daar dit hun eerste ontmoeting was sinds Seyd naar de Vereenigde Staten was vertrokken, hadden ze elkaar natuurlijk een massa te vertellen. Daarna moest het nieuwe werk in oogenschouw worden genomen en de plannen voor de toekomst besproken, zoodat de tijd snel vervloog.

Het was al namiddag geworden toen Seyd weer van wal stak. Hij had er op gerekend zoo dicht mogelijk bij het logement te kunnen landen en den volgenden dag de boot door dragers stroom-op te laten brengen. Maar hij kon natuurlijk niet een gebeurtenis voorzien, die hem, nadat hij een derde van den weg had afgelegd, met roeien deed ophouden en verbaasd blijven zitten kijken. Want, terwijl hij achteruit roeide om een zwaren boom te vermijden, die log en langzaam naar hem toe dreef, zag hij iets wits tusschen de takken en toen het dichterbij kwam, bleek het een klein, half-verdronken meisje te zijn.

Het tenger, bruin schepseltje van hoogstens twaalf jaar zag nu van angst heelemaal geel, terwijl haar groote, zwarte oogen staarden uit het bleek-gouden gelaatsmasker. Ofschoon zij Seyd het eerst gezien had, weerhield de ingeboren slaafschheid van haar ras haar eenig geluid te geven. Ze bleef daar zitten, doodstil, schrijlings op het dak van een ondergedompelden *jacal*, die, in de takken verward, als outtrigger diende om den grooten boom in evenwicht te houden. Slechts haar oogen smeekten met een hopeloosheid, die nog meer opviel toen zich daarin een blik van verbazing mengde nadat Seyd de boot tusschen de takken dreef.

Dan stond ze op en sprong op den boeg, maar hetzij het evenwicht te precies was om die verstoring te verdragen, of dat juist op dat moment een ondergedompelde tak ergens in bleef haken, de boom rolde langzaam om en kwam op de boot neer juist terwijl Seyd achteruit roeide. Gelukkig had die eene, krachtige ruk ze buiten het bereik der dikke takken gebracht en ofschoon de boot kantelde en onderdook, kwam ze dadelijk weer boven met Seyd en het meisje ieder aan een einde hangend. Ook de *jacal* waarop zij gezeten had kwam weer boven water, en na daar langs gestevend te hebben, gelukte het Seyd zijn vaartuig weer om te kantelen en het met zijn sombrero leeg te scheppen. Even later vischte hij een der riemen op, en dezen als pagaai gebruikend, trachtte hij zich weer door den stroom te werken.

Maar toen hij zoowat halverwege was gekomen, was hij mijlen voorbij het logement, en toen de avond viel, dreef hij op het groote meer dat nu de suikerriet-velden van San Nicolas bedekte. Hier, waar het water trager stroomde, kwam hij sneller landwaarts en door een loodkleurige schemering bemerkte hij rood schitterende puntjes, die hij een half uur later herkende als de lichten en vuren der hacienda. Even later voelde hij grond onder zijn roeiriem en dezen als boom gebruikend, stevende hij snel naar land.

De avond-regen was weer begonnen, of beter gezegd losgebroken, want ze viel in plassen neer en doorweekte hem tot op het hemd. Het meisje was in den boeg in slaap gevallen. Zij had hem haar eenvoudige geschiedenis verhaald — hoe van de vijf die in de hut hadden liggen slapen toen deze door een wolkbreuk was weggespoeld, zij de eenige overlevende was. Doodmoe en uitgeput, werd zij niet wakker toen hij haar optilde en door de hooger gelegen velden droeg; en nog sliep zij toen, gewekt door het blaffen der honden, de oogen van Don Luis de duisternis doorboorden en hij van de boven-patio naar de doordrenkte gestalten staarde.

„Hombres! hombres!”

(Wordt vervolgd).

LAAN IN HET HEILOOËR BOSCH.

Het behoud van het Heilooër Bosch.

WIE van Amsterdam of Haarlem naar Alkmaar spoort, rijdt van Heiloo af door een uitgestrekt wandelbosch, het bekende Heilooër bosch, een van de weinige natuurmonumenten, die men in Noord Holland boven het IJ kan aantreffen. ☞ Veel is er in de laatste jaren in Heiloo gebouwd, talrijke Alkmaarders hebben er een goedkope woonplaats gevonden, en toen de gunstig gelegen bouwgrond schaarsch werd, heeft ongetwijfeld menige architect en aannemer het fraaie bosch in gedachten reeds verkaveld om er een villapark van te maken. ☞ Velen sloeg de schrik om het hart bij de gedachte, dat het eeuwenoude bosch nu noodgedwongen onder de bijlen der hout-hakkers zou moeten verdwijnen, en men was op het ergste voorbereid toen aan het einde van het bosch, tusschen den straatweg en de spoorlijn, piketpaaltjes in den grond werden geslagen als bewijs, dat de eigenaren er over dachten, dit gedeelte althans als bouwterrein in exploitatie te brengen. ☞ De beteekenis van Heiloo als woonplaats staat of valt met het al dan niet behouden van dit voor ieder toegankelijke wandelbosch. Het is dus geen wonder, dat de bewoners zich vereenigden, dat er een speciale raadscommissie benoemd werd, die zou trachten een oplossing te vinden waardoor het bosch in onveranderden staat voor de gemeente behouden zou kunnen blijven. ☞ Te eischen had men niets. Niemand mocht zonder meer verlangen, dat dit kostbaar grondbezit voortdurend ten bate der gemeenschap ongeschonden zou worden gelaten, niemand mocht verlangen, dat de eigenaren zich voortaan alleen tevreden zouden stellen met wat dit bosch jaarlijks aan overtollig hout oplevert. Deze opbrengst was zoo gering, dat het bosch een te kostbaar bezit dreigde te worden, dat de eigenaren het renteloos laten van het kapitaal, dat deze uitgestrekte gronden vertegenwoordigen, niet langer konden dragen, en het is dan ook uitsluitend om uit de opbrengst van den verkoop het geheel te kunnen in stand hou-

den, dat eenige jaren geleden besloten werd, een klein hoekje als bouwterrein in exploitatie te brengen. Zoover is het evenwel niet gekomen, want ten slotte hebben buitengewone factoren dit verhinderd. ☞ Dit bosch is het particulier bezit van de familie Van Foreest, welker naam eeuwen met die van Heiloo verbonden is geweest. Gedurende vele geslachten hebben de heeren van Nijenburg hun bezittingen te allen tijde voor ieder toegankelijk gesteld; er is daardoor een steeds hechtere band ontstaan tusschen Nijenburg en de gemeente en het is begrijpelijk, dat de tegenwoordige eigenaren zoo krachtig mogelijk willen meewerken, opdat Heiloo zijn ouden schoonheidsroem ook in de toekomst zal kunnen behouden. Dank zij ook een familie-traditie, waarin het streven tot uiting komt, dit in den loop der eeuwen verkregen bezit zoo mogelijk steeds ongeschonden te bewaren, is van geslacht op geslacht het Heilooër bosch intact gebleven. ☞ De meening, dat dit bosch uit den tijd der oerwouden stamt, berust op een misverstand, want enkele eeuwen geleden was het tusschen Alkmaar en Heiloo even onbegroeid als thans nog tusschen Heiloo en Limmen. Toen de familie Van Egmond van haar slot Nijenburg in Alkmaar's omgeving naar deze gemeente trok, kochten opeenvolgende geslachten telkens stukken grond tusschen Alkmaar en Heiloo, welke dan met boomen beplant werden. ☞ De eerste terreinen werden aangekocht door Jan van Egmond van den Nijenburg (1618—1712) wiens zoon Gerard (1646—1712) gehuwd was met Machteld van Foreest (1642—1721). In 1710 werd door deze familie het bekende Huis Nijenburg gebouwd en de naaste omgeving daarmede in passenden staat gebracht. Voornamelijk Johan heeft hierin een groot aandeel gehad, maar de laatste Egmond stierf in 1730 en zijn weduwe, Marie van Egmond van den Nijenburg, liet, daar haar huwelijk kinderloos was gebleven, hare bezittingen na aan haar neef Cornelis van Foreest († 1765). ☞ Daarna volgden in de

rechte lijn Dirk Corneliszoon v. F. (1782), Cornelis Dirkszoon v. F. (1825), Dirk Corneliszoon v. F. (1833) waarna Cornelis Dirkszoon († 1876) in 1850 de bezitting van zijn broers en zusters overnam. Diens zoon Pieter Corneliszoon († 1922) was „de oude heer Foreest”, het bekende liberale kamerlid, die in zoo vele vereenigingsbesturen een plaats van beteekenis heeft ingenomen. ⌘ Steeds hebben opvolgende geslachten het bezit uitgebreid, steeds werden de nieuw aangekochte gronden beplant en altijd streefde men er naar, het bezit in zijn geheel omvang bijeen te houden. De in 1922 overleden heer Van Foreest trof maatregelen om te voorkomen, dat bij boedelscheiding dit deel van het familiebezit aanstonds over zijn kinderen verdeeld zou moeten worden. ⌘ Geen wonder dus, dat de tegenwoordige eigenaren ook tot het laatste toe getracht hebben de familie-traditie hoog te houden en het bosch in zijn geheel ongeschonden te bewaren. Evenwel hebben andere tijdsomstandigheden andere eischen gesteld en Heiloo zoowel als Alkmaar hebben begrepen, dat men voor het behoud van het bosch een offer zou moeten brengen. ⌘ Het Heilooër bosch, op dit oogenblik het eigendom van de N. V. „Maatschappij Nijenburg” — welker aandeelen in het bezit van de zonen en oudste dochter van den ouden heer Van Foreest zijn — is $\pm$ 110 H.A. groot waarvan 75—80 H.A. zonder meer voor het publiek toegankelijk zijn. De commissie, tot behoud van het bosch gevormd, heeft zich thans tot de Vereeniging tot behoud van Natuurmonumenten gewend, die bereid bleek, bij voldoende financieelen steun, het bosch van de familie Van Foreest te koopen, om het in ongerepten staat en blijvend toegankelijk voor het publiek te bewaren. ⌘ Men is ten slotte tot een allen bevredigend resultaat gekomen en de heeren Van Foreest hebben zich thans bereid verklaard, het bosch en het zoogenaamde Overbosch — aan de andere zijde van de spoorlijn — aan de Vereeniging te verkoopen, mits in vier maanden tijds het benodigde bedrag bijeengebracht zal zijn, waartoe gerekend wordt op den steun van Rijk, Provincie en de Gemeenten Alkmaar en Heiloo, met welker dagelijksche besturen reeds overleg gepleegd is. ⌘ Binnenkort zal aan de gemeenteraden worden voorgesteld, een zeker bedrag voor den aankoop te bestemmen. Slechts een hoekig stuk grond, aan Alkmaar grenzend, is niet onder den aankoop begrepen, maar de eigenaar daarvan zal wellicht nog tot medewerking bereid blijken. ⌘ Algemeen is men in Alkmaar en omgeving over deze oplossing zeer voldaan. Men heeft het steeds gewaardeerd, dat dit particulier bezit voor ieder was opengesteld, dat de familie Van Foreest het oude liberale standpunt handhaafde en het meeting-terrein bij den Kattenberg aan alle aanvragende vereenigingen in gebruik gaf, onverschillig de politieke of godsdienstige overtuiging harer leden. ⌘ Hoelang is het al niet geleden, dat Nicolaas Beets over Heiloo dichtte:

Schoone dreven heeft Heiloo
Waarom klopt het hart mij zoo
Midden in zijn dreven
Als van tusschen 't groen geboomt
't Witte Huis te voorschijn komt
Statig en verheven?

⌘ Algemeen waardeert men, dat het bosch sindsdien onveranderd is gebleven. Thans ageert de Vereeniging „Oud Alkmaar”, gevestigd te Alkmaar, tegen het voornemen van den Rijkswaterstaat, die bij de verbreding van den Rijksweg tusschen Haarlem en Alkmaar een stuk weg wil aantasten, dat eertijds een der lanen was van het landgoed Nijenburg en uitmunt door natuurschoon. De Vereeniging vreest, dat hierdoor onnoodig natuurschoon zal worden opgeofferd en wijst er op, dat men een groote verbetering kan verkrijgen door rijwielen- en wandelpaden achter den bestaanden boomenrij langs den Westelijken kant van den weg aan te brengen. Gebeurt dit, dan kunnen prachtige rijen zware beuken gespaard blijven en zal de vijver van het Huis Nijen-

DE KATTENBERG IN HET HEILOOËR BOSCH.

burg niet gedeeltelijk gedempt behoeven te worden. ⌘ Wat het bosch betreft, hoopt en verwacht men nu, dat in den korten tijd welke nog voor de definitieve beslissing overblijft,

DE ZANDERSLOOT IN HET HEILOOËR BOSCH.

geen moeilijkheden meer in den weg zullen komen en het benodigde bedrag binnen den daartoe gestelden termijn bijeengebracht zal zijn. ☼ Het behoud van het Heilooër bosch is voor Alkmaar's omgeving van zeer groote beteekenis. Dit bosch is een brok natuur, juist groot genoeg om den wandelaar de illusie te laten, dat snoei- en hakmes het tegen den wasdom van boomen en struiken moesten afleggen. In zijn lanen en laantjes voelt men zich ver van stad en dorp in de vrije natuur, waar tusschen het looverdak van boomen en struiken tallooze vogels nestelen en waar 's avonds, tusschen duizenderlei uit het mos opschietende plantjes, het stekelvarken op de muizenjacht zijn vroolijk geknor laat hooren. ☼ Hoevele ouders zijn niet jarenlang met hun kinderen naar den Katenberg getrokken, den berg dien je in het mulle zand zoo heerlijk op en af kunt loopen, den berg, die gekroond is door een eeuwenouden boom, die zijn dichten bladerkop hoog in de lucht steekt en als een reusachtige spin met tallooze pooten, zijn dikke wortels over den heuveltop spreidt. ☼ Hoevelen profiteeren er na dagtaak niet van het zachte mostapijt in de prachtige Westerlaan, vanwaar men eenerzijds het gezicht heeft op Nijenburg, het Witte Huis, dat zich in een omlijsting van groen in het vijverwater spiegelt en waar men anderzijds, heel ver naar de zijde van de spoorlijn, boomen en struiken slechts een kleine opening ziet vrijlaten waarin tegen den langsten dag de breede zonneschijf ter kimme zinkt en de geheele door mos en blad omsloten laan in een feeëriek rood-gouden gloed zet. ☼ Hoevelen „in der schönen Zeit der jungen Liebe”, dwalen er niet door de lommerrijke paadjes om een beschut plekje tusschen het struikgewas te zoeken. Hoevelen kennen er niet de geheime kronkelpaadjes waar, onder tallooze neerhangende takken, het gras door voortdurende voetstappen een uitgesleten paadje toont, dat naar idyllische plekjes voert, waar het nieuwsgierig oog van den voorbijganger op het vertrouwelijk samenzijn geen storenden invloed oefent. Van dit bosch hebben talloos velen genoten, het is altijd de groote attractie geweest voor allen, die volop van de vrije natuur wilden genieten. ☼ Dat dit alles ook voor de toekomst verzekerd zal worden, is uitsluitend te danken aan de welwillendheid der tegenwoordige eigenaren, die hun belang bij traditie en gemeenschapsbelang hebben achtergesteld en voor wier sympathieke medewerking tot het thans verkregen resultaat hier zeker een woord van hartelijken dank mag worden geschreven. TJEERD ADEMA.

Foto J. Vijverberg.

TAPUIT IN DE DUINEN
BIJ HAAMSTEDE.

„JAN!”

DE naam „Jan” speelt in onze taal een vrij groote rol (Charivarius zou zeggen: hij behoort dus tot onze tooneelspelers). Het Woordenboek der Nederlandsche Taal geeft meer dan honderd verbindingen op, waarin hij voorkomt (zooals Jan Salie, Jan Rap enz.). Ik wil daar niet over uitweiden, maar iets zeggen naar aanleiding van den vocatief Jan, waarmede men voorheen in koffiehuis of logement den bediende aansprak. ☼ Dat zonderlinge gebruik behoort nu, meen ik, tot het verleden. Thans moeten wij ons behelpen met het Deutsche *Kellner*, waarnaast men ook *Ober* bezigt, met welken naam men in een hotel niet juist den *Oberkellner* (wel als *Herr Ober* aangesproken), maar iederen *Kellner* tot zich roept. ☼ Het woord *Kellner* moet in het midden der negentiende eeuw bij ons in gebruik gekomen zijn; het heeft zijn oorspronkelijke spelling behouden en een plaats gevonden in het Woordenboek der Nederlandsche Taal. Oorspronkelijk beteekent het *Keldermeester* „en was het” — lezen wij in het Woordenboek — „in de middeleeuwen en later, aan groote en kleine hoven en in kloosters en abdijen, de titel van een dikwijls aanzienlijk ambtenaar”. Tevergeefs heeft indertijd Prof. M. de Vries gepoogd, de naam *Schaffer*, die in de zeventiende en achttiende eeuw gebezigd werd en zeker wel aanbeveling verdiende, weer in gebruik te brengen: het woord was dood en bleef dood. MR. C. BAKE.

KLAUWIEREN.

DEZE mooie vogels hebben in bouw en gedragingen wel wat van roofvogels. De bovensnavel is als bij deze duidelijk over den ondersnavel heengebogen, terwijl ze ook jacht maken op vogeltjes, om die te verslinden. 't Is eigenaardig, hoe gaarne de mensch deze eigenschap naar voren schuift. Toen ik bij mijn bezoek aan De Peel met een leidsman bij het nest van de klapekster stond, werden zijn wandaden breed uitgemeten en een vogelwiegje, dat mijn metgezel onder een naburig denneboompje vond, moest een stoffelijk overschot zijn van een volwassen leeuwerik, die door den klauwier om hals gebracht zou zijn. Ik kon er niets tegen in brengen, doch de verdroogde uitgebraakte haar- en veerballen, die we onder vele van die dennetjes op de heide vonden, veel te talrijk, om van dien enkelen klauwier alleen afkomstig te zijn, deden me toch aan verscheidene andere moordenaars dan de klapekster denken. ☼ De klauwieren hebben de gewoonte om insecten en andere kleine prooi, muisjes b.v., op dorens of andere scherpe uitsteeksels te spietsen. Ofschoon ik vaak naar een dergelijke voorraadschuur gezocht heb, is het me echter nooit gelukt er een aan te treffen. Door het verdelgen van insecten moeten deze vogels als zeer nuttig beschouwd worden. Evenals b.v. de spreeuwen bootsen ze gaarne in hun geluiden andere vogels na. Het volksgeloof maakt er van, dat ze dit doen, om de vogeltjes te lokken en ze zoo te gemakkelijker te kunnen dooden. 't Is dus hier ook weer: „Wee den wolf, die in een kwaad gerucht staat!” ☼ Het meest algemeen komt in ons land voor de grauwe klauwier. Op Schouwen met zijn ongeveer honderd soorten broedvogels is hij, voorzover ik weet, de eenige vertegenwoordiger van de familie. En dan is hij nog zóó schaarsch, dat de landelijke bevolking, zoo ze hem al als een aparten vogel kent, er dan toch geen naam voor heeft. Wel kan men hem jarenlang aantreffen in dezelfde beperkte omgeving. Zoo heeft hij zestien jaren achtereen gebroed in de meidoornstruiken langs een weiland, vijf minuten van mijn woning af gelegen. Zeker jaar trof ik hem aan evenver aan den anderen kant van het dorp, waar ook weer vele en hooge meidoorns stonden. Ik kon het mannetje daar fotografeeren, zittende op een paaltje, waarop hij zich geregeld neerzette. Het stond langs een breede sloot, die kortgeleden gedolven was. De modder, droog en stijf geworden, lag nog op den kant. En daarin scheen veel van zijn gading te zitten, want die vijftig meter lange modderstreep was zijn vaste jachtterrein. Ik kon hem er elken dag aantreffen. Het nest heb ik nooit gevonden, ook niet er naar gezocht trouwens, daar er geen beginnen aan was, in dien warwinkel van doornstruiken te gaan zoeken. Ook vond ik het veiliger voor de vogels, het nest maar niet te vinden, daar ik al de ondervinding had opgedaan, dat het dan ook zoo licht door andere, minder ongevaarlijke menschen gevonden wordt. ☼ De geschiedenis van mijn Zierikzeesche klauwier, het jaar tevoren, was hiervoor treurig bewijs genoeg. Deze was door mijn vriend opgemerkt aan een stillen landweg, een kwartier gaans buiten de stad. Hij was verrukt geweest bij den eersten aanblik van het schitterend mooie dier (het mannetje), en op een Zaterdagmiddag ging ik met hem mee, om van het juweel mee te genieten. Al gauw bevonden we ons op den echt landelijken weg. 't Was nog een „aarden baan”, zonder verharding dus van keien of grind, met knusse, diepe karresporen. Op de breede, groene bermen en langs de slootkanten stonden iepen, populieren, abeelen en ook de onmisbare meidoorns. 't Deed werkelijk vreemd aan: zoo dicht bij de menschenwereld, in dezen tijd, zoo'n echt stukje onvervalschte natuur. De klauwier had werkelijk zijn „home” met smaak gekozen. ☼ Nog geen vijf minuten waren we ter plaatse, of we zagen den mooien, kastanje-roestrooden rug van den vogel, den blauwgrijzen kruin en nek tegen het dorre onderhout van een halfverbranden doornbos afsteken. Gauw de kijkers gericht,

en een dikken iep tot dekking nemende, naderbij geslopen. Op ons gemak konden we het mooie dier nu bestudeeren. Schuw was het heelemaal niet. Het was bezig met een dikke, heldergroene rups, die er werkelijk toe bijdroeg den rijkdom aan kleuren nog te verhoogen. Af en toe keek de klauwier om, en dan zagen we de breede, diepzwarte streep, die door het oog loopt, tegen het blauwgrijs afsteken. Vloog hij al eens weg, dan volgden we hem en hij liet zich maar weer bekijken. Zoo hield hij ons een uurtje bezig, net lang genoeg, om op te merken, dat hij heel vaak zich neerzette op een bepaalden doornstruik. Hierin zag ik mijn kans, den vogel te fotografeeren, want met hem te zien alleen kon ik niet tevreden zijn. Ik stak een langen tak in den doornstruik, zoodat het eene uiteinde er even boven uitstak. Daarop moest de klauwier zich voor mijn foto-doeleinden neerzetten. We vonden nog vlak bij dezen struik een nestje met jonge grasmusschen en wat verder een broedende merel. Het nest van den klauwier echter ontdekten we niet. ☼ Den volgenden morgen waren we weer ter plaatse, nu met de camera. Deze werd gereed gemaakt, de lens op den tak gericht, ingesteld, enz. Ik leidde mijn draad

GRAUWE KLAUWIER.

waar den overkant van den weg tot achter een struik, van- foto-doeleinden toch te hoog zat, werd het met tak en al uitgesneden en lager bevestigd. Een dennetje, vijf meter er vandaan, leek me geschikt, om er een schuilhok onder te maken en met behulp van sparretakken was dit binnen enkele minuten gereed. Een paar meter voor het nest kwam de camera te staan en toen alles voor de opname gereed was, kroop ik met den contactknop in mijn takkenhut. Een kwartier nadat mijn helpers vertrokken waren, hoorde ik een kort, eksterachtig geluid, gevolgd door een zingend geluid, dat ook b.v. spreeuwen en vooral de groote lijsters doen hooren, als men hun nest nadert. Ik keek achter me, en daar zat de slanke vogel, ter grootte van een merel, op het bovenste takje van een sparretje, een tiental meters van me af. Den langen staart roeide hij rustig heen en weer om zich bij den sterken wind in evenwicht te houden. Hij had voer in den snavel. Wel tien minuten bleef hij daar zitten. Opeens was ik hem kwijt, doch het schetterend-zagend geluid klonk dichterbij en ik zag hem in den top van een ander dennetje zitten. Ik dacht hem nu gauw bij het nest te hebben, doch dit viel niet mee. De camera hield hem waarschijnlijk van het nest weg en wie weet, vertrouwde hij den takkenrommel van mijn schuilplaats niet. ☼ Plotseling zat hij in het dennetje, waarin het nest was. Scherp keek hij uit naar camera en schuilhok. Na een paar minuten ging het van tak op tak op het nest toe en daar zat hij bij de jongen; een schitterende aanblik: den mooien, zwartgrijzen vogel zoo vlakbij. Ik was niet gejaagd hem te nemen, daar ik wel voorzag, dat ik hem zoo vaak zou kunnen kieken, als ik zou willen. Toen hij gunstig voor de lens zat, drukte ik op de knop en de sluiting ging. Schetterend van schrik ging de klauwier er vandoor, terwijl ik vanonder mijn beschutting kroop om een nieuwe plaat

Foto's J. Vijverberg.

KLAPEKSTER.

GRAUWE KLAUWIER.

merel 'in, uit een doornstruikje, dat nauwelijks uit den slootkant vooruitkwam. Hij zette zich dichtbij op een boomtak en 't raadsel was opgelost: 't wijfje van den klauwier. Ik keek in het struikje en zag het nest, met vijf eieren. De houding van het mannetje den namiddag, toen ik hem kiekte, was nu verklaard. Zijn weg naar het broedende wijfje, dat hij een versnapering zou brengen, leidde vlak langs het grasmusschenest. En deze vogels hadden hem dus veel meer gehinderd en verhinderd, dan hij in zijn kop had hen in den weg te zitten. ☼ Angstvallig vermeed ik, het struikje aan te raken, teneinde te voorkomen, anderen, die er langs zouden komen, opmerkzaam te maken en ging heen. Helaas, toen ik met mijn vriend een paar dagen later weer eens ging kijken, was alles weg of leeg: merel-nest, dat van den klauwier en de grasmusschen. De laatste konden trouwens intusschen uitgevlogen zijn. ☼ De klapexster, veel zeldzamer dan zijn bruinroode neef, gaf me de kans op een paar mooie kieken niet zoo dicht bij huis, doch een kleine 200 K.M. ver, in Noord-Limburg, bij Nederweert. Een kennis, jachtopziener daar ter plaatse, vond het nest in een lagen den op de hei. Daar het voor

voor te schuiven. Deze leverde niets op; na een kwartier ging mijn sluiters van eigen vinding en maaksel „vanzelf” af. Ook de derde plaat was tot mislukking gedoemd: ik belichtte te laat of de vogel was al te gauw weg. Deze twee teleurstellingen waren temeer te bejammeren, daar intusschen de zon begon weg te kruipen achter grijze regenwolken, wat bij het fotografeeren van nesten en vogels tusschen takken en groen een zeer ongunstige omstandigheid is. Doch vertrouwend op de lichtsterkte van mijn lens maakte ik de eene opname na de andere. De vogel kreeg hoe langer hoe meer durf en kwam al vlugger bij het nest. Door voorzichtig ontwikkelen mijner toch eigenlijk onderbelichte platen, kreeg ik niettemin enkele goede kiekken. De eerste opname, nog bij vollen zonneshijn gedaan, gaf intusschen toch de beste. ☼ Wat de klapster bij zijn jongen bracht, kon ik niet onderscheiden, doch vogeltjes zeker niet. Verschil tusschen mannetje en wijfje kon ik ook niet waarnemen. Het overkwam me nooit, dat ik beide ouden tegelijk zag, dat b.v. de eene op een afstand wachtte, terwijl de andere bij het nest was. Maar altijd zat hij, als hij zich neerzette, in den top van den of spar, zoodat hij den omtrek goed kon overzien. ☼ Als de klapster zoo vlak bij me, op den rand van het nest zat, moest ik altijd denken aan een klein duinvogeltje, dat ik langer en beter kende: den tapuit, d.w.z. het mannetje van den tapuit. De staart van dezen is heel anders geteekend, doch overigens is er tamelijk veel overeenkomst. Ter vergelijking werd op bladz. 498 een afbeelding van den mannetjestapuit geplaatst.

J. VIJVERBERG.

In 't Vondelpark.

Heel fijn

Legt late zonneshijn
Wat goud op 't groene gras,
Terwijl in 't weeld'rig struikgewas
De vogels nog aan 't zingen zijn.

En teer

Strijkt over 't water neer,
Al spelend, zoele zomerwind....
Glimlachend voert 'n blonde kind
Het zwanenpaar 'n laatsten keer.

Vol pracht

Staan planten met hun vracht
Van bloemen tusschen 't groen.
't Zijn kleur'ge lichtjes in 't plantsoen:
Als voor 'n feest daar aangebracht.

En blij

Gaan fietsers zij aan zij
Luidruchtig of wel stil —
Als is het park 'n duiventil
Zoo vliegen ze in en uit — vlug 't schoon
[voorbij.]

ROSA CORTHAUTS—VAN PUIJENBROEK.

DEUVEKATER.

DOOR den Heer C. Visser werd in het belangwekkende artikel „Ons dagelijksch brood”, verschenen in „Buiten” No. 31 van 30 Juli l.l., medegedeeld, dat aan den naam van bovengenoemde broodsoort hoogstwaarschijnlijk ten grondslag ligt het Fransche *deux fois quatre*, hetgeen dan een in vieren gesneden brood zou aanduiden. Toevallig kreeg ik dezer dagen een in 1836 verschenen boekje in handen: „Proeve van Bredasch taaleigen”, geschreven door den Nederlandschen letterkundige Jacob Hendrik Hoeufft

(geboren 29 Juni 1756 te Dordrecht, overleden 14 Februari 1843 te Breda), waarin aan dit zelfde woord een andere, doch eveneens niet zeker te bewijzen oorsprong wordt toegekend. — Hij wil het in verband brengen met het Hoogduitsche *Ofenkater* (ovenkoek), waaraan dan het bepalend lidwoord toegevoegd zou zijn. Te Breda verstond men er onder „een soort koek, die men elkander op Kersttijd of andere gelegen-

heid ten geschenke gaf”. ☼ Ook in de Zaanstreek kent men sinds menschenheugenis *deuvekater* of liever gezegd *duivekater*, een bepaald soort van wittebrood met een eenigszins zoetachtigen smaak, dat voornamelijk met Kerstmis of andere feestdagen gebakken werd en nog wordt. ☼ Een oud gebruik aan de Zaan was, dat de bakkers aan hun klanten met Paschen ronde wittebrooden — de *Paaschbrooden* — en tegen Kerstmis de *Kerstkoeken* — de zoogenaamde *weggen* of *wiegbrood* — ten geschenke zonden. Laatstgenoemd gebak had den vorm van een gebakerd kindje; de laatste week vóór Kerstmis, waarin de bereiding en het rondbrengen plaats had, noemde men algemeen de *wegweek*. De eigenaars van de molens en andere bedrijven gaven vroeger jaren ook menigmaal weggen aan hun personeel ten geschenke; het brood werd zorgvuldig van de allerfijnste bloem gebakken en men stelde het dan ook als Kersttractatie — *traktement*, zooals de echte Zaanster zegt — ten zeerste op prijs. ☼ Ik wil hier nog aan toevoegen, dat een boterham vroeger aan de Zaan een *stek* genoemd werd, het bordje waarvan men at *stekkebordje* en het botervlootje *tijntje* of *botertijntje*.

A. W. FRANCKEN.

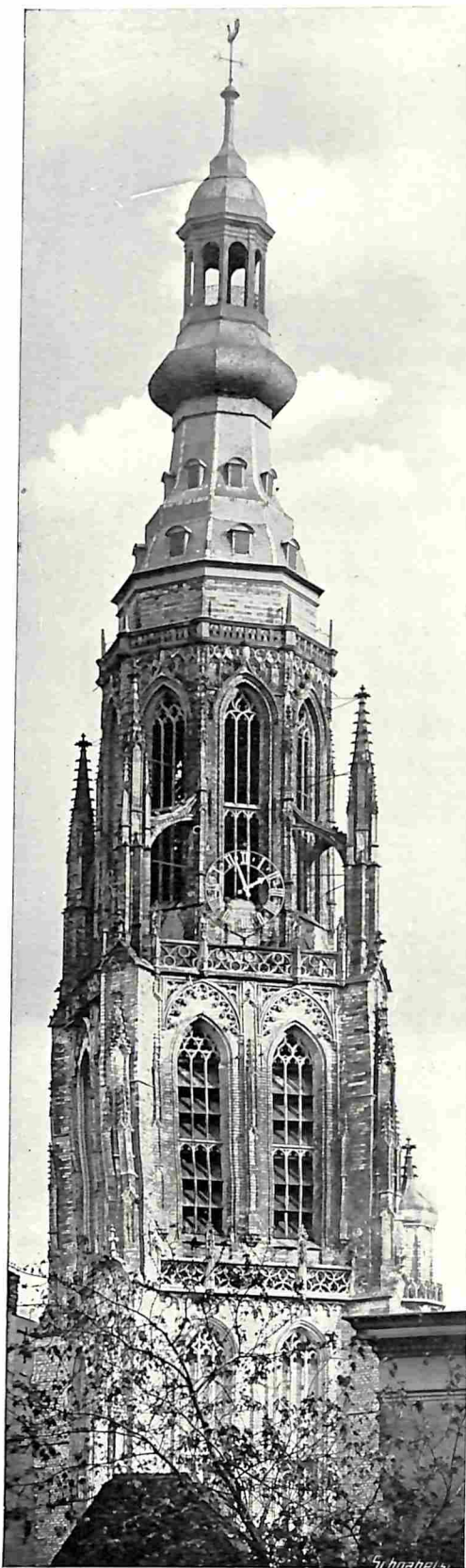

Foto C. Steenbergh.

DE TOREN DER GROOTE KERK TE BRED A.

De Groote Kerk te Breda.

SINDS mijn kinderjaren ken ik het turfschip van Breda, dat den grondslag heeft gelegd voor de heldenvereering, welke in latere jaren mijn geschiedkundig inzicht dreigde te vertroebelen. Wat niet wegneemt, dat 't turfschip met het Trojaansche paard in eenzelfde hoekje van mijn memorie zorgvuldig zijn gekoesterd. ☼ Mijn tweede ontmoeting met Breda dateert uit mijn bakvischtijd, toen de jonkers der Koninklijke Militaire Academie, dank zij Jeanne Reyneke van Stuwe, mijn zin voor romantiek wekten, welke echter in later jaren, in overeenstemming met de metamorfose van mijn geschiedbeschuwing, op minder krijgshaftige objecten werd overgebracht. ☼ Het valt dus niet te verwonderen, dat, toen een gunstig toeval me eindelijk, vele jaren na mijn bakvischtijd, naar de stad van turfschippers en jonkers bracht, ik in de allereerste plaats daarheen ging, waar heroïsme, romantiek en cultuur eendrachtig waren verenigd. ☼ Hoog rijst boven de stad de ranke toren der Onze Lieve Vrouwenkerk, eeuwen reeds ziet hij uit over de stad, de oude stad, die reeds in 1252 haar eerste handvest ontving. Ruim twee honderd jaar later werd de toren gebouwd: in 1468 werd met den bouw begonnen. Toen legde de drossaard Andries van Nispen den eersten steen, „op welke hij gaut ende silver voeghde met devotie”. Bijna een halve eeuw later is de toren voltooid en op de vigilie van St. Maria Magdalena, voormiddags tegen elf uur, deed de zoon van Andries, de priester Jan van Nispen, ridder van het H. Graf, „devotelijk knielende, met bloote voeten, een gebed, en het kruis vereerende, legde hij daarop goud en zilver, zooals zijn vader op den eersten steen gedaan had”.

De houten bekroning werd opgeheschen en gesteld, en een geschilderd en verguld kruis, met appel en haan, ter zwaarte van 510 pond, erop gezet. De ranke toren echter, die thans over de stad uitziet, is niet geheel meer dezelfde als de in den aanvang der 16e eeuw voltooide. Want den elfden Mei 1694 sloeg de bliksem in den toren, de houten spits vloog in brand, gloeiend lood stroomde naar beneden, de klokkestoelen vatten vlam. Donderend, als een laatste zang van een voorbijge wereld, stortten de klokken omlaag en toen te middernacht het vuur was gebluscht, was van de houten bekroning niets meer over, deerlijk gehavend waren de borstweringen der omgangen, kruisbloemen en pinakels verbrijzeld. Reeds vroeger was de toren met verwoesting bedreigd geweest, in 1590, toen in den vreugderoos over Breda's bevrijding, boven op den toren brand ontstond, die zich gevaarlijk liet aanzien, maar nog tijdig werd gebluscht. Vergelijken we de tegenwoordige spits met die, welke een teekening uit 1630 vertoont, dan is de eerste het type van de 17e eeuwse Hollandsche Renaissance, een toren, aansluitend bij het torentje op het Amsterdamsche Raadhuis, bij de torentjes, door Post en de zijnen bij voorkeur gehanteerd. Deze spits is ontworpen door een zekeren Lieshout in samenwerking met Jacob Romans, architect van Willem III, die Post's invloed duidelijk ondergaat. De oude teekening vertoont, al is ze niet overduidelijk, een overgang van Gothiek naar Renaissance; 't komt me voor, dat ze juist aansloot bij de overige architectuur, speciaal bij de tweede, kleinere spits, dan de tegenwoordige, die veel zwaarder van allure is en wier onderbouw even doet denken aan de Duitsche „peperbussen", waarvan de kleine spits een gracieuser nakomeling zich toont. Met den bouw van den toren werd intusschen pas een aanvang gemaakt, toen de kerk zelve reeds voltooid was, wat in de 15e eeuw geschiedde. Ze was de tweede steenen kerk na het houten gebouw, waar in 1269 de parochiekerk was gevestigd. Dat dit eerste kerkgebouw van hout was opgetrokken, blijkt uit de verklaring van Elisabeth van Breda en haar echtgenoot Arnoud van Leuven, die een cijns van 30 schellingen en 4 penningen, door hun voorouders aan de kerk geschonken, verkochten „dor de nohit ende dor dorbere der kerken van Breda tir thiet, doen men makede den stenne monster te Breda". Deze „stenne monster" werd stuk voor stuk gemetamorfoseerd in de thans bestaande kerk: eerst werd het koor door een nieuw koor vervangen, vervolgens heeft men, toen dit in 1410 was voltooid, transept en schip vernieuwd. Waarschijnlijk is de hernieuwing van het schip oorzaak geweest, dat in 1457 de toren instortte. Het grootste deel der kerk, zooals deze zich ook thans nog vertoont, onder-

scheidt zich door zijn homogenen bouw: er is een volkomen eenheid van zuilen, kapiteelen, welving en profileering. De latere uitbreidingen, de kapellen en de kooromgang dateren uit de eerste helft der 16e eeuw. Gaan we nu over tot het interieur der kerk. Een gelukkig gesternte was oorzaak, dat de overigens volijverige koster elders bezigheden had te vervullen, zoodat 't mij vrijstond in eigen tempo door de kerk te

lopen en me te verheugen over alle schoone dingen, welke, in weerwil van den beeldenstorm, gespaard bleven. Voeg daarbij een restauratie, die overal, waar nog slechts een schijntje van de vroegere zuilenbeschildering gespaard bleef, al was 't dan ook onder witkalk bedekt, dit heeft laten openleggen, dan kunt ge, als ge uw fantasie aan 't werk zet, de teeder-stille atmosfeer van Breda's kerk oproepen, die mij omving op mijn zwerftocht. Oorspronkelijk waren waarschijnlijk alle zuilen beschilderd: te voorschijn kwam o.a. een afbeelding van een apostel, in rooden mantel over blauw onderkleed, aan wiens voeten de in het zwart gekleede schenker geknielt ligt. Onder den apostel staat met gotische minuskels geschreven S. Jacobe Mynor. Ook op de sluitsteen der gewelfribben waren schilderijen aangebracht, waarvan eveneens sporen zijn bewaard. In teere tinten was heel de kerk beschilderd, afgewisseld door uitgebreide muurschilderingen. Imposant is de schildering, welke in 1906 boven de toegangsdeur naar den traptoren werd ontdekt, niet alleen door de enorme afmetingen (ze is 8 M. hoog en 4.60 M. breed), maar ook door de majestueuze Christus-figuur, alles rondom overweldigend. Zelfs de Christus, dien Christoforus op de schouders draagt, zinkt bij hem in het niet. Het werk wordt aan Hieronymus Bosch toegeschreven: de aanwezigheid van de bij dezen schilder zoo geliefde apen, monsters en kabouters zetten kracht bij aan deze toeschrijving. De ontdekking van een tweede fresco dateert reeds uit 1902 en bevindt zich niet ver van de bovenvermelde. Ook hier wordt weder een beroemde Vlaamsche schilder, Hans Memlinc, als de maker aangewezen. De H. Maagd, geknielt, in hemels-

blauwen mantel over rood onderkleed gekleed, ontvangt devotelijk de heilige boodschap, die de aartsengel Gabriël haar brengt, haar huldigend met de woorden (welke geschreven staan op den witten band, zich windend om den scepter in zijn hand): Ave gratia plena D. De heele schildering is een zuivere verbeelding der woorden, welke onder in den rand staan: „Ecce Ancilla Domini Fiat Mihi Secundum Verbum Tuum". Trouwens, de nabijheid van Vlaanderen heeft overal haar invloed doen gevoelen. Noemen we nog het drieluik van de O. L. Vrouwenkapel, de vinding der drie kruisen door keizerin Helena voorstellend

Foto C. Steenbergh.

DE GROOTE KERK TE BREDA, GEZIEN VAN HET ZUIDOOSTEN.

Een uitgebreide en forsche schildering: op het linkerluik zien we aan den binnenkant de herkenning van het kruis van Christus door de herleving van een doode en aan den buitenkant den heiligen Hubertus, in vereering voor het kruisdragend hert. En op het rechterluik keizer Constantijn in den slag bij den Pontemolle en den heiligen Hieronymus, met den steen, waarmee hij zich kastijdde. Het luik is geschilderd in den trant der Italianiseerende Vlamingen van omstreeks 1550: andere veronderstellingen zijn onwaarschijnlijk. Het altaar, dat in 1526 werd gewijd, kreeg pas later dit drieluik. Naast den kunstliefhebber kan de vaderlander zich verheugen bij een rondgang door de kerk, waar het monument voor Engelbrecht van Nassau en zijn gemalin vermaardheid bracht. Wel in overeenstemming met Engelbrechts persoonlijkheid is dit monumentale grafteeken. Keizer Maximiliaan, wien hij volkomen was toegewijd, was zijn oom. Zeventien jaar oud, in 1477, streed hij mee in den slag van Nancy, die de ondergang van Karel den Stoute beteekende; zelve werd Engelbrecht gevangen genomen. Tien jaar later viel hij in den slag van Béthune weer in handen van zijn vijanden, maar werd vrijgelaten. Afwisselend woonde hij te Breda of te Brussel, waar hij een kasteel gebouwd had van 't geld, door de onderworpen Bruggenaren opgebracht. Uitbundig was zijn leven, uitbundig de feesten die hij gaf. En uitbundig is ook het monument, door zijn neef en opvolger Hendrik van Nassau ter zijner eer gesticht. Maar niet hij en zijn vrouw Cimburga van Baden liggen begraven onder deze tombe: hun lichamen rusten in den grafkelder, dien Engelbrecht I van Nassau liet bouwen. Hier werd de stichter zelf begraven, Hendrik III van Nassau, zijn tweede vrouw, een jong gestorven dochttertje en René van Châlon. Vier meer dan levensgrootte mansfiguren, wier harnessen en overige wapenrusting rijk geornamenteerd zijn, dragen een geprofileerde zerk van gepolijst zwart marmer. Deelen van een wapenrusting, in albast gebeiteld, rusten op dit massale onderstuk, dat, naar de Stuers vermoedde, oorspronkelijk bestemd was om Engelbrecht en zijn vrouw te dragen. Nu liggen hun beeltenissen, eveneens van albast, in volkomen rust op het voetstuk. Er is heel wat strijd geweest over den maker van het monument; Breda's burgertrots schrijft 't toe aan Michel Angelo, maar, al is de invloed van Buonarrotti onweerlegbaar, vooral in de groote mansfiguren, toch is hier een minder groot kunstenaar de maker geweest. In de Monumenten voor Geschiedenis en Kunst wordt het vermoeden geopperd, dat twee meesters aan het monument hebben gewerkt, „want de beeldhouwer van de vier dragers toont zich een voortreffelijk ornamentist naar den geest der Italiaansche renaissance, doch met weinig uitdrukkingskracht in de houding en de gelaten, terwijl de beide liggende figuren daarentegen gevoelig en wel-sprekend zijn gemodelleerd”. Intusschen, de stoffelijke overblijfselen van Engelbrecht II en zijn vrouw liggen elders. Deze rusten in „de hooge fante”, gelijk het grafmonument wordt genoemd, waar Engelbrecht I, grootvader van den boven-

genoemden roemruchten Engelbrecht II, werd bijgezet. Engelbrecht I liet nog tijdens zijn leven dit monument in gereedheid brengen; Maria met het Jezuskind vormen het hoofdmoment der groep, om haar scharen zich knielend mannen en vrouwen, waarschijnlijk graaf Engelbrecht en zijn vrouw Johanna van Polanen en hun zoon Jan van Nassau met zijn gemalin Maria, gravin van Loon en Heinsberg. Als beschermheiligen fungeeren waarschijnlijk St. Joris en St. Bernardus ter eener zij, Johannes en de H. Hieronymus ter anderzijde¹⁾. Van de vele grafmonumenten willen we nog memoreeren de epitaaf in de St. Franciscuskapel, door van Goor genoemd „de fraeye graffstede van 't huys van Assendelft”.

Hier onderwerpen Dirk van Assendelft († 1553) en zijn vrouw Adriana van Nassau († 1558), geknield, zich aan een groter macht. In den wand van de nis werd in relief het laatste oordeel afgebeeld: op een regenboog troonde Christus, die echter werd vernield. En in de tweede nis is de aanbidding der koperen slang uitgebeeld. De maker is onbekend, maar zeer duidelijk is Vlaamsche invloed, of zelfs oorsprong, merkbaar. Een middeleeuwsche kerk zou echter niet volledig zijn, indien de humor ontbrak. Ook hier zijn de koorbanken de plaats, waar deze, tamelijk verschoolen, een plaats vond. Daar werd in de misericordes de luiheid en de traagheid geheld; de slokop en de drinkebroer, de wellustige werden niet ontzien, bedelaar en sfinx, doedelzakspeler naast Abrahams offer vonden er hun meester. Evenals de heiligen: op de zuidelijke koorbank, hiernaast gereproduceerd, vertoonen zich Maria en Elisabeth. Tusschen de krullen is Maria voorgesteld naast Christus op een troon gezeten, terwijl een pijlertje voor de krullen een profetenfiguur draagt. Elders treffen we de apostels: Lucas met den stier, Marcus met den leeuw, Johannes en Mattheüs. Rest ons te vermelden een klein fijn beeldje van de heilige Geertruid, de patrones tegen... de muizen! Een muis kruipt tegen haar rok, uiterst levenswaar. Of inderdaad de kerk van muizen verschoond blijft? Wie zal 't zeggen. Zoomin als men

zekerheid heeft over de hostie, die verborgen heet te zijn tusschen de pijlers en wel nimmer teruggevonden zal worden. Lang niet alles, wat bewaard bleef, ging ik na. Dagen, maanden zijn noodig om alle schoonheid der Bredasche groote kerk te erkennen. Een zakelijk inzicht brachten reeds De Nederlandsche monumenten van geschiedenis en kunst, een korte inleiding moge dit artikel zijn.

RO VAN OVEN.

¹⁾ Dit monument wordt als voorplaat in het volgend nummer afgebeeld.

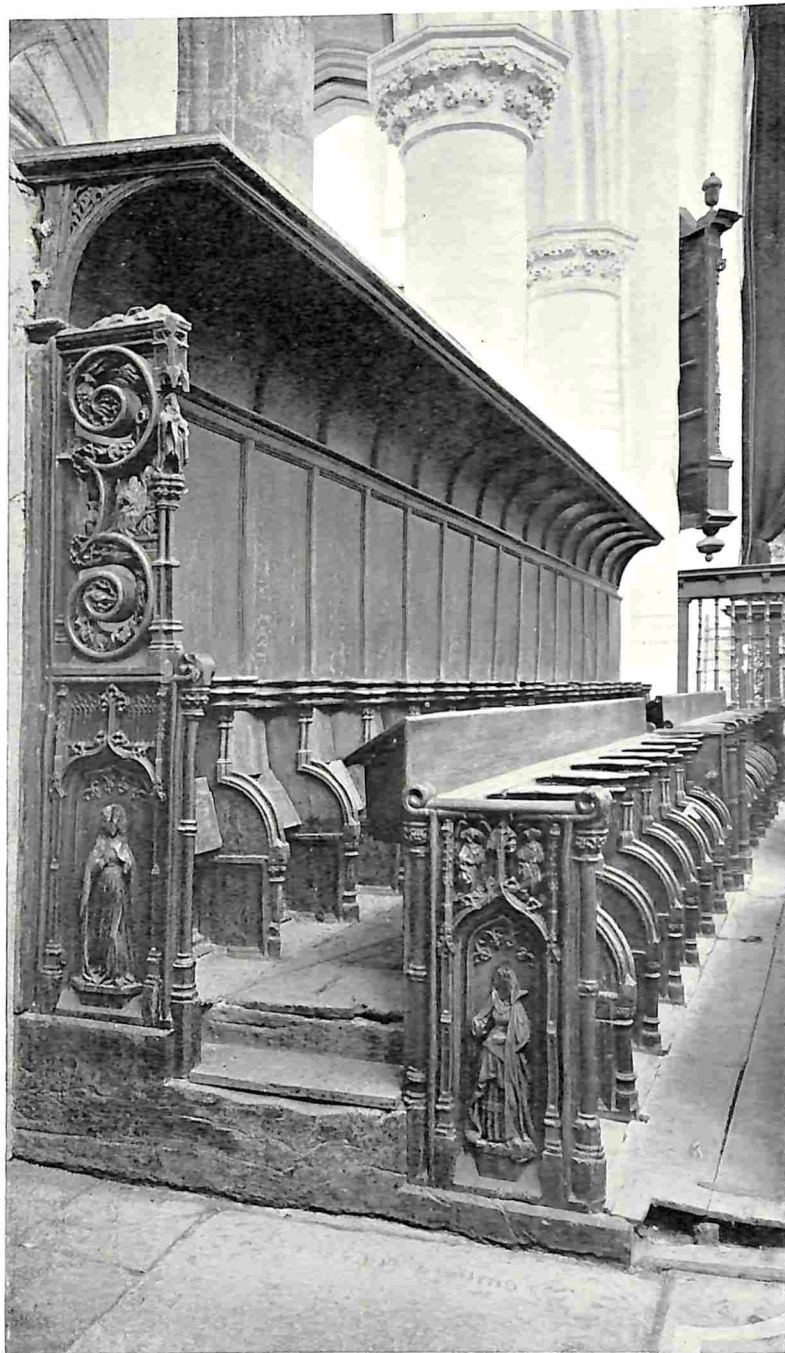

Foto C. Steenbergh.

KOORBANK IN DE GROOTE KERK TE BREDA.

EEN PECHVOGEL.

DORIS Klein was zijn leven lang een pechvogel geweest. Het begon al, toen hij nog nauwelijks zeven maanden oud was, en zijn vader hem in een verstrooide bui inplaats van zijn speen een zakje „Reckitt Blauw” in den mond duwde, waardoor hij bijna het tijdelijke met het eeuwige had verwisseld. Toen hij wat ouder werd en op eigen

beenen ging staan, scheen water op hem een bijzondere aantrekkingskracht uit te oefenen, wat tengevolge had, dat hij drie maal voor dood uit de gracht werd opgevischt, doch het er iederen keer nog net bovenop haalde. Zijn vader schudde toen het hoofd, en zei tot zijn vrouw, dat, als hij er niet van overtuigd was, dat ze een nette, door en door fatsoenlijke vrouw was, hij er aan zou gaan twifelen, of Doris wel een afstammeling van hem was, daar *hij* zijn heele leven aan water gruwelijk het „land” had gehad. ☼ Over de lagere school, waar hij, omdat hij in Januari geboren was, eerst op den leeftijd van zes-en-half jaar zijn joyeuse entrée kon doen, had hij negen jaar werk, wat uitsluitend aan pech was toe te schrijven, want Dorisje had werkelijk een helder bolletje, maar tweemaal was hij achtergeraakt door de mazelen en het roodvonk, welke kinderziekten hem een groot aantal weken aan zijn legerstede hadden gekluisterd, terwijl hij een derde maal bleef zitten, omdat hij voor rekenen juist een halve punt te kort kwam. ☼ Zoodat hij zijn zestiende jaar inging als leerling van de eerste klasse der H.B.S. Ook hier had hij pech, want er waren een paar leeraren, die Dorisje om ondoorgroondelijke redenen een miezerig ventje vonden, en op onrechtvaardige wijze hun afkeer van hem in slechte cijfers op zijn rapport uitdrukten, wat hem op twee jaar in de eerste en twee jaar in de tweede klasse van de H.B.S. kwam te staan. En hoewel aanvankelijk het plan had bestaan Doris eindexamen der vijfjarige te laten doen, waren zijn ouders zoo verheugd, toen hij op het nippertje direct voor zijn overgangsexamen naar de vierde klasse slaagde, dat zij besloten hem de twee laatste jaren maar te besparen. Doris had nu toch eigenlijk genoeg geleerd, vonden ze, hij was éénnentwintig jaar en kon dus gevoegelijk zijn entrée in de groote maatschappij doen. ☼ Zijn vader herinnerde zich het incident met het zakje blauw in Doris' prille jeugd, en vond dit een aanwijzing van hoogerhand om een betrekking voor zijn zoon op een blauwselfabriek te zoeken. Iets wat, dank zij eenige protectie, werkelijk gelukte. Op een aanvangssalaris van vijftig gulden in de maand werd Doris jongste bediende. ☼ Toen troffen Doris vlak achter elkaar twee harde slagen: zijn vader, die het water altijd verfoeid had, verdronk op een kwaden avond in hetzelfde grachtje, waaruit Doris driemaal was opgehaald. De officiële lezing van het geval was, dat zijn vader door de glibberigheid was uitgegleden; booze tongen beweerden, dat Bacchus de werkelijke oorzaak van het ongeval was geweest. Zijn moeder overleefde haar man niet lang. Drie maanden later was Doris een wees. En toen de begrafenis was afgelopen en hij op zijn kantoor terugkwam, kondigde zijn patroon hem aan, dat hij zijn toekomst op de blauwselfabriek eigenlijk vergooide en dat hij beter een andere carrière kon kiezen. Doch de pech bleef Doris achtervolgen. In geen enkele betrekking hield hij het langer uit dan een paar maanden. Terwijl hij ook een onnoemelijk groot aantal hospita's versleet. ☼ Maar eindelijk scheen de zon dan toch ook voor hem door de wolken te zullen breken. Zijn ouders hadden hem een kleine vijftienhonderd gulden nagelaten en deze kleine erfenis bezorgde hem een nieuwe betrekking. Het was een positie als kassier bij een instelling, die niet al te gunstig bekend stond. De werktijden — van 's morgens acht tot 's avonds half zeven en dikwijls nog overwerk van negen tot half twaalf — kon men ook niet bepaald aantrekkelijk noemen, maar Doris moest toch *iets* hebben; dus stortte hij zijn twaalfhonderd vijftig gulden waarborgsom en *teekende een contract voor vijf jaar*. ☼ Handenwrijvend, dat hij nu tenminste vijf jaar lang een vaste betrekking had, kwam hij thuis in zijn nieuwe kosthuis, dat hij een paar dagen geleden gevonden had. Het eerste wat hij zag, was een brief, die op tafel lag. Deze brief was nog geadresseerd aan zijn vorig pension en had daardoor een paar dagen vertraging gehad. Snel opende hij den brief, en nauwelijks had hij den inhoud gelezen, of hij viel als een blok op zijn stoel neer. „Een

erfenis van tachtigduizend pop van een oom uit Amerika” stamelde hij. „En dat juist, nu ik dat beroerde contract geteekend heb. *Ik ben toch een eeuwige pechvogel!!* Als ik niet van pension veranderd was, zou het nog net tijd zijn geweest om me daarvoor te behoeven”. — En woedend frommelde hij het papier in elkaar . .

J. P. BALJÉ.

Vorstinnen van Ferrara.

4) Uit het Poolsch van
KAZIMIERZ CHLEDOWSKI
LUCREZIA BORGIA (Vervolg.)

DE pauselijke kanselarij vaardigde terstond een breve tot de gouverneurs der bovengenoemde twee steden uit, daarin de nonnen op straffe van banvloek bevelend, binnen zes dagen naar Rome te reizen, vanwaar zij naar Ferrara gestuurd zouden worden. De afgezant van Ercole was vol lof over de energie, waarmee Lucrezia zich beijverde, om den hertog terwille te zijn. Maar te Viterbo ontstond een groote oppositie tegen het bevel van den paus; de priores Suor Diambra en een andere non, Suor Leonarda, begaven zich onder geleide van

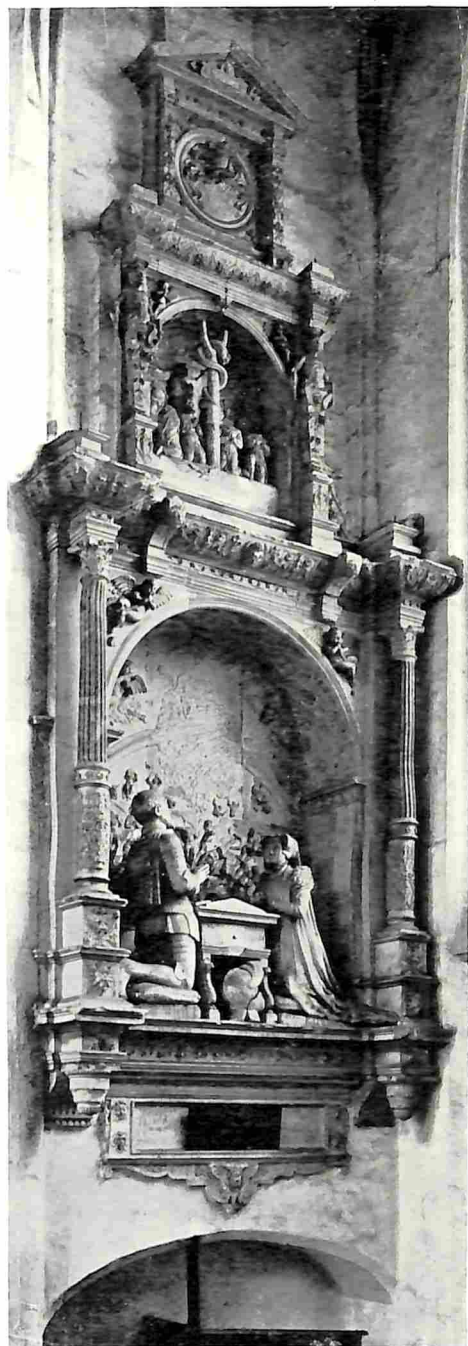

Foto C. Steenbergh.

GRAFSTEEN VOOR DE FAMILIE
VAN ASSENDELFT IN DE GROOTE
KERK TE BREDA.

Foto C. Steenbergh.

MONUMENT VOOR ENGELBRECHT II VAN NASSAU IN DE GROOTE KERK
TE BREDA.

een Dominicaner, broeder Martinus, terstond op weg naar Rome om te verklaren, dat de nonnen niet naar Ferrara zouden gaan, temeer niet, daar er onder haar, die te Ferrara zouden komen, eenige jonge en knappe zusters waren, wier voorname families vreesden, dat hun iets kwaads kon gebeuren. De nonnen wisten tot den paus door te dringen, die haar evenwel boos te woord stond en slechts drie woorden zeide: „siete mandate a Ferrara”, gij zijt bestemd voor Ferrara. Alexander vergat echter, dat hij met vrouwen te doen had. De nonnen waren koppiger dan de duivel, „ustinate più che il diavolo”, zij jammerden voor Lucrezia, huilden voor den generaal der Dominicanen, wendden zich tot Bresciani, maar Lucrezia bleef voet bij stuk houden. Reeds den 21en December kon Bresciani aan Ercole uit Viterbo berichten, dat alle nonnen, die hij te Ferrara wilde hebben, reeds te Rome waren en „dat er niet een ontbrak”. Daar de generaal der Dominicanen ertegen was, dat de zusters onder geleide van een militaire escorte zouden reizen, gaf Bresciani hem de verzekering, dat Lucrezia voor de noodige bescherming der zusters onderweg zou zorg dragen. Bresciani heeft dan ook in eigen persoon voor het welslagen der reis gezorgd en begeleidde de nonnen zelf. Er werden mantels van wasdoek vervaardigd, om hen tegen den regen te beschermen, zij kregen muilezels ter beschikking en een groote hoeveelheid proviand. Het lag eerst in de bedoeling, dat zij zich zouden aansluiten bij den stoet, welke Lucrezia naar Ferrara zou begeleiden, maar Ercole verzette zich daartegen; hij wees voor hen wel dezelfde route aan, maar beval tevens, dat zij steeds één dagreis Lucrezia vóór moesten zijn. De zusters waren wispelturig, „noiose”, de maggiordomo der vorstin had veel van hen te verduren, maar gelukkig kwamen zij ten slotte te Ferrara en juist op het tijdstip, dat de gansche stad toebereidsele voor de ontvangst der dochter van Alexander VI maakte. Ercole was overgelukkig de met smart verwachte nonnen eindelijk in Ferrara te hebben; zijne vreugde was evenwel van korten duur, want de kibbelarij in het klooster nam zoozeer toe, dat men vijf van de nieuw gekomen zusters reeds na eenige dagen terugstuurde, ongetwijfeld met toestemming van den hertog.

III

De Ferrarische gezanten brachten den hertog vaak verslag uit over het verloop van Lucrezia's reis; de dagen waren koud, en de vrouwen niet gewend aan het reizen te paard, zoodat de stoet slechts langzaam vooruit kon komen. Te Spoleto, Terni en Foligno, overal werd de dochter van den paus op feestelijke wijze ontvangen. Twee mijlen voor Gubbio sloot de hertogin Elizabetta van Urbino zich bij den stoet aan; voor haar immers was de tweede plaats in den door Alexander VI meegegeven draagstoel bestemd. De trotsche Montefeltro verdroeg deze vernedering, in de hoop daardoor haar klein hertogdom te beschermen tegen de roofzucht van Cesare Borgia, maar tevergeefs, want de verschrikkelijke pausenzoon verjoeg haar eenige maanden later van dat Urbino, waaraan zij zoo zeer gehecht was. Elizabetta en haar man, Guidobaldo, moesten als bannelingen onderdak zoeken bij het gastvrije Mantuaansche hof. De hertogin vergezelde Lucrezia tot Ferrara en tijdens den tocht berichtte zij slechts even aan Isabella d'Este, dat het doelloos zou zijn de reis te beschrijven, wetende, dat zij door El Prete toch van alles nauwkeurig op de hoogte werd gehouden. Te Pesaro werd Cesare's zuster begroet door honderd kinderen, die getooid waren met rood en geel, de kleuren der Borgia's, en olif-

takken in de hand hielden. Lucrezia moest daar een geheel dag blijven om haar te wasschen — en waarschijnlijk ook opnieuw te verven —, want zij leed aan hoofdpijn, als zij niet vaak genoeg deed. Ook te Cesena was de ontvangst schitterend. Zij werd daar begroet door Cesare's gouverneur-generaal, den anziano der stad en door een menigte van duizende menschen, die haar naar het schitterende paleis van Malatesta Novello brachten, onder vreugdekreten, klokkengebeier en het dreunen van kanonschoten. De plaatselijke dichter, Francesco Uberti, een van Cesare's groote bewonderaars, verheerlijkte in zijne gedichten deze schitterende gebeurtenis, verheugd, dat de „bescheiden Venus”, zooals hij Lucrezia noemt, de kwaadaardige lasterpraatjes zou doen verstommen. Hoe meer zij Ferrara naderde, hoe droefgeestiger Lucrezia werd; zij wist maar al te goed hoe men om haar gemarchandeerd had en dat de paus haar aan Ferrara had opgedrongen; zij moest zich dus in den grond van haar ziel vernederd gevoeld hebben. Zoo berichtten de gezanten, dat zij het liefst de eenzaamheid zocht, zooals bijvoorbeeld te Pesaro, waar zij haar dames toestond den geheelen nacht door te dansen, terwijl zij zelf zich in haar kamer terugtrok. Te Rome had zij haar zoontje Rodrigo achtergelaten en tevens

Foto C. Steenbergh.

HOEK VAN DE GROOTE MARKT TE BREDA.

de herinneringen aan haar veelbewogen jeugd, te Ferrara vreesde zij koel ontvangen te zullen worden. Zij verontrustte zich ook over Sforza, die in het nabijgelegen Mantua vertoefde en met vendetta dreigde. Alexander VI had weliswaar Ercole gewaarschuwd Giovanni niet uit het oog te verliezen, maar niettemin kon deze toch, door het een of ander schandaal uit telokken, Lucrezia kwaad doen. Oververmoeid van de lange reis en geestelijk terneergeslagen door de onzekerheid van hetgeen haar te Ferrara wachtte, naderde Lucrezia het doel van haar tocht. Echter reeds in het Castell Bentivoglio gebeurde iets onverwachts, dat haar moed gaf. Alfonso kwam er namelijk incognito, om kennis met haar te maken, nog voor dat zij in Ferrara feestelijk ingehaald zou worden. Lucrezia kende hem hoege-naamd niet en het is niet gebleken, dat hij haar in den verlovingstijd geschreven zou hebben. Het gesprek der verloofden in het Bentivoglio-kasteel duurde twee uren, en het resultaat was, dat zij een goeden indruk van elkander kregen. Het ijs was gebroken; volgens de verzekeringen van een der aanwezigen, ontving Lucrezia hem „in grooten ootmoed en met gratie”, terwijl ook hij zeer voldaan vertrok, blijkbaar overwonnen door de bekoorlijkheid der vrouw, die steeds overal het pleit won door hare schoonheid. Maar te Malalbergo wachtte Lucrezia een minder prettige bejegening. Hierheen was Isabella Gonzaga, Alfonso's zuster, die van 't begin af tegen dit huwelijk gekant was, dat zij als een vernedering voor het huis d'Este beschouwde, haar te gemoet gereisd. „Met een vroolijke fureur”, zooals zij aan haar man schreef, heeft zij haar schoonzuster ontvangen. Tijdens de huwelijksfeesten verveelde Isabella zich zeer, zij was met niets tevreden en verlangde zoo spoedig mogelijk naar Mantua terug te keeren. Toch behoorden deze huwelijksfeesten tot de schitterendste uit den Renaissancetijd. Ercole spaarde geen kosten om achter pracht en praal datgene te verbergen, wat hem pijn deed: de opnemng van zulk een schoondochter in het oude huis d'Este. Lucrezia heeft er veel toe bijgedragen om hem deze taak te vergemakkelijken; schitterend door schoonheid, won zij ieders hart door haar vriendelijkheid en scheen alle kwaadaardige geruchten, die over haar liepen, te logenstraffen.

(Wordt vervolgd.)